

ВІДГУК

офіційного опонента

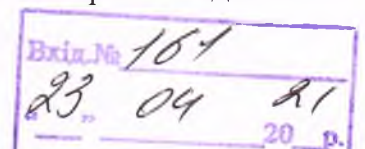
доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Білавич Галини Василівни на дисертаційне дослідження Галицької Наталі Євгенівни «Розвиток дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти (кінець 50-х – початок 90-х рр. XX століття)», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Нині середня ланка загальної середньої освіти перебуває за крок від освітньої реформи, яка передбачає глобальні зміни в галузі шкільного компонента. Актуальність природничо-математичних освіти в Україні набуває державотворчого значення. Для підвищення якості викладання природничо-математичних дисциплін постає проблема вивчення історичного досвіду задля набуття тих рис, що стануть у нагоді випускникові школи краще адаптуватися до соціально-економічних та культурних реалій. Відродження прогресивних ідей минулого та впровадження їх у сучасне освітнє середовище закладу загальної середньої освіти стане тією можливістю, яка надасть здобувачам освіти сформувати такі компетентності, які в майбутньому розкриють весь їхній інтелектуальний потенціал. Держава робить рішучі кроки щодо популяризації природничо-математичної освіти, ратифікуючи документи, серед них «Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)» (05.08.2020, № 960-р), «План заходів щодо популяризації природничих наук та математики до 2025 року» (14.04.2021).

Доцільність розвитку дослідницьких умінь на уроках природничо-математичних дисциплін досліджуваного періоду засвідчується суперечностями між: зміцненням зв'язку школи з життям і недостатнім рівнем розвитку дослідницьких умінь учнів; оптимізацією освітнього процесу та недосконалістю форм і методів розвитку дослідницьких умінь школярів на уроках природничо-математичних дисциплін; потребою в розвитку дослідницьких умінь учнів на уроках у закладах загальної середньої освіти та недостатнім рівнем вивчення проблеми.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідницької роботи Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради «Історико-педагогічні

аспекти розвитку неперервної освіти в Україні та зарубіжжі» (державний реєстраційний номер 0115U002891). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол №1 від 12.01.2017 р.)

Наукову роботу Галицької Н.Є. спрямовано на вивчення теоретичних аспектів і практичного досвіду розвитку дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти України кінця 50-х – початку 90-х рр. XX століття, а дослідження є своєчасним та перспективним.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Здобувачка наукового ступеня проаналізувала стан вивчення проблеми дослідницьких умінь у педагогічній теорії та практиці та запропонувала авторський підхід до сутності базових понять. У науковій роботі ретельно вивчено та обґрунтовано джерельну базу, яку розподілено на чотири групи: нормативно-правові та розпорядні документи; архівні документи (річні звіти, протоколи, доповідні записки, стенограми); періодичні фахові видання означеного періоду; наративні джерела (дисертації, монографії, статті). Для розвитку педагогічної теорії та практики, методики викладання предметів природничо-математичних дисциплін істотного значення набувають результати, отримані під час наукової роботи. За визначеними хронологічними межами дослідження виокремлено та обґрунтовано етапи розвитку дослідницьких умінь учнів, визначено зміст, форми й методи навчання, що спрямовані на розвиток дослідницьких умінь учнів у закладах загальної середньої освіти України для кожного означеного історичного періоду.

Запропоновано низку можливостей використання прогресивних ідей розвитку дослідницьких умінь учнів задля формування компетентностей, необхідних для соціалізації та громадянської активності сучасних школярів.

Нові факти, одержані здобувачкою

Цілісно досліджено теорію та практику розвитку дослідницьких умінь на уроках природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти України другої половини XX століття. У дисертаційній роботі здійснено ретроспективний аналіз, унаслідок якого визначено чинники, які мали вплив на розвиток дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти періоду, що вивчається, серед них: політико-ідеологічні (домінування радянської ідеології; культ особистості змінюється засудженням; період будівництва соціалізму; перебудова; розпад СРСР; формування української державності); соціально-економічні (науково-технічний прогрес, криза та занепад економіки); освітньо-правові (перехід до

загальної політехнічної освіти, розроблення предметних нормативно-правових документів); педагогічно-змістові (оновлення змісту освіти; відродження дослідництва; конвергентна редакція дослідницьких умінь).

Здобувачка виокремила етапи розвитку дослідницьких умінь учнів: I період (1958 – 1964 рр.) – змістово-ідеологічний (визначення і становлення змісту середньої освіти формувалися винятково під ідеологічним впливом); II період (1965 – 1972 рр.) – освітньо-політехнічний (політехнічна освіта набирає обертів, що сприяє застосуванню на уроках дослідницького методу; у методиці викладання предметів робляться спроби класифікації вмінь); III період (1973 – 1993 рр.) – трансформаційно-дослідницький, який поділяється на 2 субперіоди та характеризується введенням в освітній процес методів та прийомів, що сприяли розвитку дослідницьких умінь на основі дослідницького підходу та загалом підвищенню якості природничо-математичної освіти. Авторка дисертації уточнила поняття «дослідницька діяльність», «уміння», «дослідницькі вміння».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Кількість публікацій (33) Галицької Н.С. та географія поширення апробації результатів дослідження шляхом участі в міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях (Ванкувер, Варшава, Київ, Дніпро, Дрогобич, Дублін, Каховка, Конін-Ужгород-Дрогобич, Кропивницький, Львів, Одеса, Полтава, Флоренсія, Харків, Херсон, Ченстохова, Черкаси, Чернівці) дає підстави стверджувати про доказовість її наукової роботи.

Значення отриманих автором результатів для науки і практики

Задля популяризації та формування компетентностей у здобувачів освіти в межах природничо-математичного освітнього середовища визначено вектор педагогічних умов: формування дефініцій «дослідницька діяльність», «уміння», «дослідницькі вміння»; окреслено форми, методи, що сприяють формуванню дослідницьких умінь учнів у закладах загальної середньої освіти України. За результатами дослідження представлено спецкурс «Розвиток дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти»: пояснювальна записка, навчальний план. Основні результати дисертації впроваджено у практику освітнього процесу Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (довідка про впровадження № 01-23/29 від 26.01.2021 р.); Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка про впровадження № 16/04 від 28.01.2021 р.); Херсонської спеціалізованої школи I-III ступенів № 24 із поглибленим вивченням математики, фізики та англійської мови Херсонської міської ради

(довідка про впровадження № 01-14/26 від 28.01.2021 р.); Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка про впровадження № 01/10-87 від 02.02.2021 р.); Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти» (довідка про впровадження №01/21-20 від 26.01.2021 р.).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структура дисертації складається з анотації українською та англійською мовами, умовних позначень, вступу, двох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Наукова робота є логічною та системною: актуальність разом із визначеними суперечностями сприяє формуванню об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження, що відповідають загальним висновкам.

У першому розділі «Дослідницькі вміння учнів на уроках природничо-математичних дисциплін як об'єкт історико-педагогічних досліджень» розкрито теоретико-методичні аспекти дослідження розвитку дослідницьких умінь учнів: визначено поняттєвий апарат («дослідницька діяльність», «уміння», «дослідницькі уміння»). Авторка пропонує власні визначення на основі опрацьованих літературних джерел. До прикладу, визначення дослідницьких умінь дисертантка вбачає як гетерогенну систему вмінь, що ґрунтується на констеляції взаємопов'язаних практичних, інтелектуальних, інформаційних та оцінювальних дій у процесі самостійного застосування наукового методу з поступальним, свідомим здійсненням дослідження в межах ускладненого суб'єктивного творчого пошуку. Схарактеризовано джерельну базу окресленого історичного періоду. Ураховуючи нормативно-правові та архівні документи, періодичні фахові видання та наративну літературу, виокремлено та обґрунтовано три етапи розвитку дослідницьких умінь учнів природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти України (кінець 50-х – початок 90-х рр. XX століття).

У другому розділі «Розвиток дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін в освітньому просторі України кінця 50-х – початку 90-х рр. XX століття» означено чинники, якими був зумовлений кожен із періодів, що впливали на генезу дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти, а також глибоко та всебічно проаналізовано розвиток дослідницьких умінь школярів на уроках природничо-математичного циклу в Україні наприкінці 50-х – на початку 90-х рр. XX століття.

На особливу увагу заслуговують виокремлені конструктивні ідеї історико-педагогічного досвіду розвитку дослідницьких умінь учнів, які Галицька Н.Є. радить творчо використовувати за умов сьогодення. Це: системний підхід до

вивчення предметів природничо-математичних дисциплін; відновлення шкільної навчально-дослідної ділянки у сучасних реаліях; розвиток пошуково-дослідницьких здібностей учнів; запровадження методики учнівського експерименту засобом дослідницького методу; мультидисциплінарна інтеграція як засіб розвитку STEM-освіти; робота з динамічними наочними посібниками; удосконалення методики проведення лабораторних і практичних робіт; проведення уроків на природі для учнів середньої та старшої школи; створення передумов для наукових експериментальних досліджень на уроках; викладання предметів природничо-математичних дисциплін у літній школі Малої академії наук; запровадження у навчальні програми теоретико-практичних основ агробіологічної та агротехнічної наук з елементами профорієнтаційного супроводу; виконання учнівських досліджень для розв'язання екологічних проблем тощо.

Наукова робота Галицької Н.С. є завершеним дисертаційним дослідженням.

1. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Оцінюючи результати виконаного дослідження, варто звернути увагу на певні дискусійні положення, зауваження та побажання:

1. Визначаючи тему дисертаційної роботи, доречно було б зазначити країну (Україну), яка є предметом вивчення порушеної наукової проблеми.

2. Потребує більш розлогого обґрунтування верхня межа дослідження – 1993 рік.

3. На нашу думку, вартувало більш змістовними укласти додатки, які б увиразнили та ілюстрували розвиток дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін в освітньому просторі України за досліджуваної доби.

4. Доречним видається відображення у вигляді таблиці/рисунка еволюції дослідницьких умінь школярів за кожного з періодів, які розглядає дисертантка.

5. У роботі простежується певний хронологічний дисбаланс при висвітленні розвитку дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін. Так, III період (1973 – 1993 рр.) – *трансформаційно-дослідницький*, який поділяється на 2 субперіоди (1973 – 1983 рр.; 1984 – 1993 рр.), на відміну від підрозділів 2.1, 2.2, охоплює в роботі всього 22 сторінки, а він у змістовому сенсі є доволі важливим. Уважаємо, що доцільно було ущільнити матеріал підрозділу 1.1, подавши, до прикладу, поняттєвий апарат та трактування ключових категорій у вигляді узагальнювальних таблиць, та вмістити їх у додатках, натомість більш розлого проаналізувати цей двадцятирічний період розвитку дослідницьких умінь.

6. На нашу думку, вартувало б подати повний перелік учителів-новаторів досліджуваного періоду, увиразнити передовий педагогічний досвід шкіл України в галузі розвитку дослідницьких умінь учнів в окремих додатках, що дало б змогу ширше репрезентувати результати здійсненого дослідження, узагальнити та систематизувати їх.

Висловлені зауваження та побажання, проте, можуть стати предметом дискусії, мають рекомендаційний характер і не применшують високого рівня виконаного Галицькою Н.Є. дисертаційного дослідження.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Матеріали дослідження оприлюднено у 33 авторських публікаціях: з них – 9 статей у фахових науково-педагогічних виданнях, з них: 2 у співавторстві, 3 статті у міжнародних виданнях, 18 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 5 статей у науково-методичних журналах, 1 спецкурс.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»

Дисертаційне дослідження «Розвиток дослідницьких умінь учнів на уроках природничо-математичних дисциплін у закладах загальної середньої освіти (кінець 50-х – початок 90-х рр. XX століття)» є завершеним та самостійним. Наукова робота має новизну, практичне значення, апробацію результатів дослідження та відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759) та Постанові Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 979)), а її авторка Галицька Наталя Євгенівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і психології
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Г. В. Білавич

ПІС П. В. Білавич		ЗАВІРЯЮ
Начальник відділу кадрів		
Державного вищого навчального закладу		
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника		
код 02125266		
		20 р.